

Izvori za povijest 20. stoljeća Hrvoja Petrića

LONDONSKI UGOVOR

Londonski ugovor je zaključen 26. travnja 1915. između Velike Britanije, Francuske i Rusije s jedne te Italije s druge strane. Tim ugovorom su Saveznici ustupili, s namjerom da je privuku u Prvi svjetski rat na svojoj strani, velike dijelove istočne jadranske obale. Taj će ugovor postati osnovicom kojom je Italija zauzela dijelove hrvatskog prostora 1918. godine.

“Član 5.

Italija će dobiti i provinciju Dalmaciju u njenim sadašnjim granicama, obuhvaćajući na sjeveru Lisaricu i Tribanj, a na jugu do jedne linije, koja počinje na obali rta Planka i koja se proteže na istok prateći vrhove, koje stvaraju razvode na način, da će na talijanskoj teritoriji ostati sve doline i vodene žile, koje silaze prema Šibeniku, kao što su Čikola, Krka i Butišnjica i njihove pritoke. Italija će, također, dobiti otoke, koji se nalaze na sjeveru i na zapadu Dalmacije počevši od Premude, Silbe, Oliba, Škrde, Maun, Pag i Vir na sjeveru, do Mljeta na jugu, obuhvatajući otoke Sv. Andrija, Biševo, Vis, Hvar, Torkul, Korčula, Kaciol i Lastovo, sa susjednim grebenima i ostrvcima, zatim Palagruž, izuzev otoka Veliki i Mali Drvenik, Čiovo, Šolta i Brač.

Neutralno će biti:

I. - Cijela obala od rta Planka na sjeveru do južne obale poluotoka Pelješac na jugu tako da se obuhvati cijeli poluotok;

2. - dio obale, koji počinje na sjeveru na jednoj točki udaljenoj 10 kilometara južno od Cavtata, pa se zatim prostire prema jugu sve do reke Vojuše tako da obuhvata zaljev i luke Kotor, Bar, Ulcinj, Sv. Ivan Medovanski, Drač, ne kršeći prava koje ima Crna Gora na osnovu izjava koje su velike Sile izmijenile travnja i svibnja 1909; ova prava se odnose samo na sadašnju teritoriju Crne Gore i neće važiti za one zemlje i luke koje će joj tek biti dodijeljene; prema tome, nijedan dio obale, koju danas ima Crna Gora, neće biti neutrapan; na snazi će ostati ograničenja koja se odnose na luku Bar na koja je pristala Crna Gora 1909;

3. - i na kraju svi otoci koji nisu dodijeljeni Italiji.

Primjedba

Četiri velike Sile saveznice dodijeliće Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori slijedeće teritorije:

Na gornjem Jadranu čitavu obalu od Voloskog na granici Istre do sjeverne obale Dalmacije, obuhvaćajući sadašnju ugarsku obalu i hrvatsko primorje, sa lukom Rijeka i malim lukama Novi i Karlobag, kao i otoke Krk, Prvić, Grgur, Goli i Rab. Na južnom Jadranu, u oblasti za koju su zainteresirane Srbija i Crna Gora, cijela obala od rta Planka do rijeke Drim, sa važnim lukama Split, Dubrovnik, Kotor, Bar, Ulcinj i Sv. Ivan Medovanski, i sa otocima Veliki Drvenik, Mali Drvenik, Čiovo, Šolta, Brač, Jakljan i Koločep. Luka Drač ostati će nezavisnoj muslimanskoj državi Albaniji.

Član 7.

Ako Italija dobije Trient i Istru po članu 4, Dalmaciju i Jadranska otoke u granicama određenim u čl. 5. i zaljev Valona (član 6), i ako se središnji dio Albanije sačuva za stvaranje male neutralne autonomne države, ona se neće protiviti da se sjeverni i južni dio Albanije - ukoliko to žele Francuska, Velika Britanija i Rusija - razdijele između Crne Gore, Srbije i Grčke. Obala od južne granice talijanskog posjeda Valona pa do rta Stylos biti će neutralna.

Italiji će biti naloženo da zastupa Albaniju u njenim odnosima sa inozemstvom. Italija se saglasila sa tim da se u svakom slučaju na istoku Albanije ostavi dovoljno velik teritorij sa ciljem da se osigura zajednička granica Grčkoj i Srbiji na zapadu Ohridskog jezera.

Član 16.
www.crohis.com

Ovaj dogovor držati će se u tajnosti. Jedino će pristajanje Italije na deklaraciju od 5. rujna 1914. biti objavljeno odmah poslije objave rata od strane Italije ili protiv nje.

Upoznavši se sa ovim Memorandumom predstavnici Francuske, Velike Britanije i Rusije, ovlašteni za to, zaključili su sa predstavnikom Italije, koji je takođe ovlašten od svoje vlade, ovaj Ugovor. «

HRVATSKI SABOR 29. LISTOPADA 1918.

Za 29. listopada 1918. je bio u Zagrebu sazvan Hrvatski sabor. Znalo se da će zastupnici odmah na prvoj sjednici zaključiti prijelom u vezama s Ugarskom i Austrijom. Kako bi se ovaj trenutak hrvatske povijesti manifestirao vanjskim načinom, na zagrebačkom Markovom trgu se sakupio silan svijet. Na trg su došli i hrvatski (većinom pričuvni) časnici, koji su 28. listopada sa svojih kapa poskidali stare austro-ugarske oznake i zamijenili ih hrvatskim. Veliko je oduševljenje zavladalo kada su se pojavile vojničke glazbe 25. domobranske i 53. zajedničke pukovnije, s kojima su došli vojnici i časnici. To je bio dokaz da su uz hrvatski narodni pokret pristali general pješaštva Luka Šnjarić i podmaršal Mihovil Mihaljević (Šnjarić je bio zapovjednik zajedničke vojske u Hrvatskoj, a Mihaljevići domobranstva). Oni su se sa čitavom oružanom silom stavili na raspolaganje «Narodnom vijeću» te su ušli u hrvatsku sabornicu gdje su ih narodni zastupnici i narod na galerijama pozdravili sa pljeskom i poklicima «Živjela narodna vojska». Šnjarić je u sabornici sjeo kraj bana Antuna Mihalovića.

«U 10 sati i 30 minuta otvorio je sjednicu hrvatskog sabora predsjednik dr. Bogdan Medaković značajnim govorom, u kojem je prikazao politički položaj. Zastupnik Svetozar Pribićević je podni prijedlog koji glasi ovako:

I. Hrvatski državni sabor – na temelju potpunog prava narodnoga samoodređenja, koje je danas već priznato od svih zaraćenih strana – stvara ovaj zaključak: «Svi dosadašnji državnopravni odnošaji i veze između kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne strane, te kraljevine Ugarske i carevine Austrije s druge strane – razrešavaju se. Ukida se dakle i ništetnom proglašuje napose hrvatsko-ugarska nagodba, a isto tako ukidaju i ništetnima proglašuju svi kasniji njeni dopunjci i revizije

tako, da od danas Dalmacija, Hrvatska i Slavonija nema s kraljevinom Ugarskom ni pravno ni faktično nikakovih zajedničkih državnih poslova.»

II. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija s Rijekom proglašuju se posve nezavisnom državom prema Ugarskoj i Austriji, te po modernom načelu narodnosti – a na temelju narodnog jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba – pristupa u zajedničku narodnu suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području toga naroda, bez obzira na ma koje teritorijalne i državne granice, u kojima narod Slovenaca, Hrvata i Srba danas živi. Sveopća narodna ustavotvorna skupština svega ujedinjenoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba odlučit će – s unaprijed određenom kvalificiranom većinom, koja potpunoma zaštićuje od svakoga majoriziranja, - konačno kako o formi vladavine, tako o unutrašnjem ustrojstvu naše države, utemeljene na potpunoj ravnopravnosti Slovenaca, Hrvata i Srba.»

PROGLAŠENJE UJEDINJENJA DRŽAVE SLOVENACA, HRVATA I SRBA SA KRALJEVINOM SRBIJOM U KRALJEVSTVO SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Predstavnici Narodnog vijeća SHS su u Beogradu vodili pregovore s regentom Aleksandrom i s prvacima srpske vladajuće Radikalne stranke o sadržaju samog čina o proglašenju državnog ujedinjenja. Zbog držanja predstavnika srpske vlade i Pribićevićeva utjecaj, izaslanstvo je, pritisnuto vanjskim i unutrašnjim događajima – odustalo od uputa Narodnog vijeća. Prvoga prosinca 1918. dr. Ante Pavelić stariji (zubar) je pred regentom Aleksandrom i skupom srpskih državnika pročitao Adresu Narodnog vijeća SHS o ujedinjenju Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Kraljevinom Srbijom u jedinstvenu državu.

«Vaše kraljevsko visočanstvo. Osjećamo se sretnima, što u ime Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba možemo pozdraviti Vaše kraljevsko visočanstvo u prijestolnici oslobođene Srbije, kao vrhovnog zapovjednika pobjedonosne narodne vojske, koja je u zajedničkoj borbi s vojskama moćnih saveznika stvorila uvjete za izvršenje djela našega narodnog ujedinjenja.

Slovenci, Hrvati i Srbi, koji su na teritoriju bivše austro-ugarske monarkije izveli prevrat i privremeno konstituirali nezavisnu narodnu državu, prožeti idejom narodnog jedinstva i oslanjanjući se na veliko načelo demokracije, koje traži, da svaki narod ima sam odlučiti o svojoj sudbini, izjavili su već u objavi Narodnog vijeća od 19. listopada, da žele i hoće ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu narodnu državu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja bi obuhvaćala sav neprekinuti etnografski teritorij južnih Slavena.

Da se ova misao provede u djelo, zaključilo je Narodno vijeće u svojoj sjednici od 24. studenoga da proglašuje ujedinjenje države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu, te je izabralo svoje odaslanstvo, koje stupa pred Vaše kraljevsko visočanstvo, da Vam ovaj zaključak Narodnog vijeća zvanično i u svećanoj formi saopći.

Zaključak je Narodnog vijeća da vladarsku vlast na čitavom teritoriju sada jedinstvene države Srba, Hrvata i Slovenaca vrši Njegovo veličanstvo kralj Petar, odnosno u njegovoj zamjeni kao regent Vaše kraljevsko visočanstvo. Ujedno bi se u sporazumu s vladom Vašeg kraljevskog visočanstva i s predstavnicima svih narodnih stranaka u Srbiji i Crnoj Gori imala obrazovati jedinstvena parlamentarna vlada na području jugoslavenske države uz jedinstveno narodno predstavništvo...»

FEDERALIZAM U POGLEDIMA JEDNOG SELJAKA – IZ PISMA STJEPANU

RADIĆU PRIJE IZBORA 1920. GODINE

Seljak Tomo Picer iz Koprivnice je Stjepanu Radiću odnosno uredništvu «Slobodnog doma» uputio 19. lipnja 1920. pismo, zapravo članak pisan u formi za izbor koji su bili održani 28. studenoga 1920. godine.

«Najprije i najodlučnije tražimo samoodređenje naroda i konstituantu. Tražimo ovo zato jer je Vilson u svojih 14 točaka izjavio bivšoj Austro-Ugarskoj, neka prihvati ovih 14 točaka i rat će biti svršen. Još je Vilson u svojoj poruci naglasio da mali narod ne smije biti potlačen, nego da je sam sebi i na svom gospodar.

Braćo seljaci. Koliko smo doživjeli do sada od onih obećanja Vilsonova, od naše školane gospode, od kada je nastao prevrat? Obećala su nam ta gospoda zlatna brda i medene doline. Kazala su, neka budemo strpljivi, da će konstituanta, iliti ustavotvorni sabor urediti takovu državu, kakvu si narod odabere: ili centralističku, ili federativnu, ili kraljevinu, ili republiku. A što rade ta gospoda sada? Sada bi sva ta gospoda rada stvoriti zakon, da konstituanta ne stvara nikakvo uredjenje države. Ta gospoda hoće dakle zavezati oči seljačkom svetu, da im povjeruje, da je najbolje, što oni samo po sebi rade.

Gospodo. Bez pitanja naroda ne smijete ništa učiniti. Gospodo, samo pomalo,. Najprije promislite tko je država, tko je u našoj Hrvatskoj, koji broji 80 posto. Vi se ne obazirite na to, da vam taj narod uzdržava sve. Bez njega nemate života. Je li vi, gospoda, mislite i nadalje sami ovako raditi? Ako tako mislite, onda ajmo, pa se razdielimo, vi ostajte sami za sebe, a mi ćemo za sebe, da živimo, da vidimo, koji će bez koga lakše živiti. Vidjet ćemo, da li vi nama priradite svakidanji kruh, ili mi vama.

Ako pak ne možemo nijedan bez njednoga da budemo, onda ostajmo zajedno i tražimo samostalnu Hrvatsku u federativno uredjenoj Jugoslaviji... Zato svi mi, koji oremo i kopamo, moramo raditi samo za svoju seljačku stranku, kojoj je vodja Stjepan Radić. Dakle u kratko – seljačkom slogom za seljačko i hrvatsko samoodređenje.»

OSNUTAK HRVATSKE ZAJEDNICE

U Zagrebu je 17. srpnja 1919., na poticaj članova Narodnog kluba, osnovana nova stranka pod imenom Hrvatska zajednica. U tu stranku je pristupilo mnogo članova iz Hrvatske, Slavonije, Bosne i Hercegovine te nekolicina iz Dalmacije. To je postala stranka hrvatske inteligencije i građanstva. Uz bivše Starčevićance i naprednjake pomagali su Hrvatsku zajednicu neki pravaši, naročito u Bosni i Slavoniji. Rektor zagrebačkog sveučilišta dr. Ladislav Polić je 17. srpnja 1919. sastavio program Hrvatske zajednice:

«I. odlučno prosvjedujemo protiv okupacije i prisvajanja našega narodnog teritorija sa strane budi koje tuđe vlasti, - osobito sa strane Italije, - pa naglašujemo, da trajnog mira i poželjnog mira između nas i susjednih država može biti samo tada, ako se cjelokupni naš neprekinuti narodni teritorij sjedini u samostalnu našu državu.

II. Stojeci na stanovištu, da se do uređenja države Srba, Hrvata i Slovenaca može doći samo, ako se bude poštovala volja naroda, koji hoće živjeti i razvijati se na temelju potpune ravnopravnosti hrvatskog plemena sa srpskim i slovenskim; ravnopravnosti konfesija, pravne i socijalne jednakosti; demokratkog načela, po kojemu sam narod suvereno odlučuje u svim pitanjima državnog života – izričemo

potpuno povjerenje svojim predstavnicima u Narodnom klubu, te odobravamo njihov dosadašnji rad u privremenom narodnom predstavništvu.

III. Usvajamo stanovište svojih poslanika, da narod ima državi dati, što joj je nužno za njezin opstanak i razvitak. Ali budući da ne može biti ni trajnog opstanka ni sretnog razvijanja država bez njenog slobodnog razvijanja, zato mi pouzdanici hrvatskih stranaka i grupa – suglasno sa svojim poslanicima u Narodnom klubu – tražimo, da sam narod odlučuje kako u državnom životu preko svojih zastupnika u parlamentu, teko u samoupravnem životu zemlje, županije, kotara i općine preko svojih za to izabralih i njemu odgovornih predstavnika.

IV. Zahtijevamo, da se poštuje zemaljske samouprave, kakve su bile u času našega narodnog ujedinjenja, a promjene da se čine samo, u koliko ih sve stranke priznaju kao bezuvjetno nužne. Zato osuđujemo sve mjere, koje se uvode proti slovu zakona i volji naroda, jer se njima budi nezadovoljstvo u narodu, a time i potkapaju temelji države. – Prosvjedujemo i protiv toga, što su unutarnjom politikom vlade stvorene nesnosne prilike; što je uvedena potpuna policijana vladavina, koja se ne obazire niti na zakon niti na čovječnost; što se građani zbog političkog uvjerenja apse i drže u zatvoru kroz mjesecce bez sudskog postupka; što se mnogi stavlju pod policijsku pasku, interniraju i batinjaju, pa čak iz svoje države izgode; napokon što vlast ne posvećuje dovoljno pažnje, da se osigura sudačka neovisnost, dapače dopuštaju, da se putem javnoga mnijenja utječe na tečaj sudbenih rasprava. Najodlučnije zahtijevamo, da se svi oni, koji su uapšeni radi političkih delikata, puste iz zatvora ili da se protiv njih bez zatezanja provede redovni sudski postupak.

V. Prosvjedujemo, što je država isprepletena mrežom doušnika. Opziciona se štampa guši, javne se skupštine onomogućuju čitavim strankama. Upravni se aparati upotrebljava za organiziranje tobožnje «državotvorne» stranke, dok s druge strane

uprava nije kadra zajačiti građanima sigurnost osobe i imetka. Apsolutističkim se načinom izdavaju naredbe, kojima se mijenjaju zakoni. Izvozničarstvo je u punom jeku. Korupcija se sve dalje širi, pa zahvaća čak i političke vođe, a ništa nije odlučno i stvarno učinjeno, da se urede gospodarske, prometne i finansijske prilike tako, da vlada potpun kaos u dosadašnjim pokušajima agrarne reforme, u rješavanju valutnog pitanja, te u funkcioniranju i sigurnosti saobraćaja.

VI. Uočivši sve ove prilike, - poradi konsolidiranja prilika u državi, kao što i poradi priprema za izbore, u konstituantu, - pouzdanici stranaka i grupe Narodnog kluba povjeravaju svojim zastupnicima, da nastoje okupiti sve hrvatske stranačke skupine u jednu zajednicu za rješavanja glavnih pitanja narodnoga i državnoga života, u kojima treba raditi sporazumno s onim srpskim i slovenačkim strankama, koje idu za tim ciljem, da naša država bude zajednički dom svim tim plemenima na temelju slobode, ravnopravnosti i bratstva.»

www.crohis.com

OVLASTI KRALJA PO VIDOVDANSKOM USTAVU

Vidovdanski ustav donesen 28. lipnja 1921. godine (na pravoslavni Vidovdan) kralju je dao velike ovlasti koje su mu omogućile nesmetano utjecanje na političke prilike i život. Dio odredbi ustava mu je davao gotovo neograničenu vlast.

«Čl. 49. Kralj potvrđuje i proglašuje zakone, postavlja državne činovnike i daje vojne činove po odredbama zakona. Kralj je vrhovni zapovjednik sve vojne sile. On daje ordene i druga odlikovanja.

Čl. 50. Kralj ima prava amnestije za političke i vojne krvce. Kralj ima pravo pomilovanja. On može dosuđenu kaznu oprostiti, smanjiti ili ublažiti.

Čl. 51. Kralj predstavlja državu u svim njenim odnosima sa tuđim državama. On oglašuje rat i zaključuje mir.

Čl. 52. Kralj saziva Narodnu skupštinu u redovan ili vanredan sastav. On otvara i zaključuje sednice lično prestonom besedom ili preko Ministarskog saveta, poslanicom ili ukazom. Kralj može u svako doba, po državnoj potrebi, pozvati Narodnu skupštinu, koja je svoje sednice odgodila. Kralj ima pravo da raspusti Narodnu Skupštinu, ali ukaz o raspuštanju mora sadržavati naredbu za nove izbore najdalje u roku od tri meseca, i naredbu za saziv Narodne skupštine najdalje za četiri meseca od dana raspuštanja Skupštine.

Čl. 55. ... Kraljeva je ličnost neprikosnovena. Kralju se ne može ništa u odgovornost staviti, niti kralj može biti tužen...»

RADIĆEV TEMELJNI SPORAZUM IZMEĐU HRVATSKE I SRBIJE

Za vrijeme broravka u Londonu (1923.-1924.) Stjepan Radić je izradio program jugoslavenske unije, za kojega je rekao da je «rezulatat mnijenja ljudi glavnih engleskih političkih stranaka». Programu je dano naslov «Temelji za sporazum između Hrvatske i Srbije za konsolidaciju Jugoslavije, zadovoljstvom svih njenih naroda».

1. Čitava Hrvatska i Slavonija te Dalmacij je integralni dio jugoslavenske zajednice, koja se u buduće ima zвати «Jugoslavenska unija».

2. Simbol jugoslavenske unije je zajednička dinastija, koju predstavlja kralj Srba, Hrvata i Slovenaca.
3. Na teritoriju Hrvatske sve javno pravne odnošaje uređuje hrvatski ustav.
4. Hrvatska je član saveza naroda sa isto takvim pravima kao što ih imaju engleski dominioni.
5. Zajednički poslovi Hrvatske i Srbije su vanjski poslovi, uključivši sklapanje trgovačkih ugovora, i narodna obrana. O organizaciji i uporabi narodne vojske na teritoriju Hrvatske odlučuje hrvatski parlament.
6. Uzporedo uz zajednicu Hrvatske i Srbije postoji slično uređenje za ostale zemlje unutar jugoslavenske unije na temelju autonomije i federacije, tako će imati Slovenija svoj sabor i financijsku autonomiju, Bosna i Hercegovina svoj sabor i autonomne financije, a na sličan će način imati autonomnu organizaciju Crna Gora, Makedonija i Vojvodina.
7. U Hrvatskoj pripada sva zakonodavna vlast hrvatskom parlamentu, a eksekutivna vlast banu Hrvatske, kojega izabire hrvatski parlament. Ban sastavlja vladu, a vlast je odgovorna samo parlamentu.
8. Zajednički poslovi Hrvatske i Srbije, kao što i zajednički poslovi Hrvatske i ostalih zemalja, koje sastavljaju jugoslavensku uniju, raspravljaju se i rješavaju u zajedničkim delegacijama.
9. Jugoslavenska unija podupire u savezu naroda politiku mira i razoružanja, nadalje prema svim svojim susjedima miroljubivu politiku slobodne trgovine, a kod kuće politiku seljačke demokracije, koja je proti svakoj staleškoj diktaturi od zdola, a isto tako i proti svakoj oligarhičkoj vlasti od zgora.»

PRISTUP HRSS-A U SELJAČKU INTERNACIONALU U MOSKVI

Nakon poziva od 7. lipnja 1924. Stjepan Radić je pismom od 27. lipnja izvjestio tajnika Seljačke Internacionale u Moskvi da HRSS voljna stupiti u nju, ostajući i nadalje vjerna svojem programu i taktici. Pri tom je Radić istaknuo «da seljačka i republikanska Hrvatska, koja se stvara političkim djelovanjem HRSS, hoće i nadalje ostati u Jugoslaviji, da ju pretvori u federalivnu seljačku republiku, da onda takva Jugoslavija poradi za Jadransko-Podunavsku Federaciju svih seljačkih naroda od čeških gora do Jadranskog mora». Na sjednici vodstva Seljačke Internacionale održanoj 1. srpnja 1924. HRSS je formalno primljena u članstvo te organizacije. Stjepan Radić je to pristupanje zamislio isključivo kao taktički potez kako bi dobio privid podrške u inozemstvu te kako bi zaoštrio političku situaciju u zemlji. Vlada je na sjednici od 23. prosinca 1924. protegnula zakon o zaštiti države na HRSS, no na izborima 8. veljače 1925. godine HRSS slavi svoj trijumf osvojivši preko pola milijuna glasova i 67 zastupničkih mandata.

Dana 27. lipnja 1924. poslao je Stjepan Radić pismo tajniku Seljačke Internacionale u Moskve: «Kao predsjednik Hrvatske Republikanske Seljačke Stranke i Hrvatskoga Narodnoga Zastupstva, a po ovlasti skupne sjednice od 1. svibnja 1924. javljam Vam , da Hrvatska Republikanska Seljačka Stranka stupa u Seljačke Internacionalu, to jest u medjunarodni savez svega organiziranog seljačtva.

Samo se po sebi razumije, da HRSS ostaje i na dalje kod svoga programa i kod svoje taktike, to više, što se to oboje podpuno slaže s glavnim ciljem Seljačke Internacionale, koji je u tom, da seljačtvo i radničtvo udruženim silama prije svega za uvek učine kraj osvajačkim ratovima, i da u drugu ruku u čvrstim redovima a u jednom te istom duhu socijalne pravednosti postepeno u svim zemljama zajednički

preuzmu vlast u svoje ruke, da se poboljša život svemu radnomu narodu i da se iz nova izgradi seljačka i radnička država.

Uz to mi je dužnost naglasiti, da osobite socijalne prilike u Hrvatskoj i svoj Jugoslaviji dovedoše do toga, da je organizirano seljačtvu u Hrvatskoj prvi politički faktor ne samo radi toga, što ono čini više od 90 postotaka svega pučanstva, nego još i naročito radi toga, što je čitavo seljačtvu bez iznimke čvrsto sdruženo i organizirano u svoju seljačku stranku, dok je radništvo, kojega ima jedva 3 postotka, dugo vremena raztepeno i nemoćno, dok napokon nije gotovo listom stupilo u redove HRSS ostajući samo s gledišta svojih staležkih interesa u posebnim strukovnim organizacijama, kojih na žalost ima nekoliko vrsti...»

RADNIŠTVO, SELJAŠTVO I ISELJENIŠTVO IZ ZAGREBAČKE OBLASTI

www.crohis.com

Kralj Aleksandar Karađorđević je narodima odlučio vratiti samoupravu u obliku oblasnih skupština. Pod oblasne skupštine na današnjem hrvatskom prostoru pripadali su mnogi poslovi starih županijskih skupština i županija, jer sve do 1929. na području Kraljevine nije bilo provedeno ujednačavanje zakona. Zato su se i oblasti do donošenja novih zakona za cijelu zemlju mogle koristiti starim zakonima. To je bilo važno jer je Oblasna skupština Zagrebačke oblasti mogla 1927. i 1928., pozivom na stare zakone, donesene prije 1918., mogla realizirati određena prava i oživjeti neke dužnosti koje su već bile ugašene ili prebačene na središnju državnu upravu. Nakon izbora za Oblasnu skupštinu Zagrebačke oblasti 1927. seljačka stranka je dobila 90 posto zastupničkih mjesta. Vladko Maček je bio predsjednik oblasne skupštine dok je Stjepan Radić izabran za predsjednika oblasnog odbora (izvršnog organa skupštine). Budući da je Zagrebačka oblast sa preko 800.000 stanovnika bila najveća na

prostoru današnje Hrvatske, Radić je pokušao da kroz njezin rad pokrene niz pozitivnih mjera za poboljšanje položaja hrvatskog, srpskog i ostalih naroda na hrvatskom prostoru. Teško stanje radništva i seljaštva se može vidjeti iz govora Jurja Krnjevića izrečenog na sjednici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti dana 1. travnja 1927. godine.

«U doba ove teške gospodarske krize najteže je radništvu, koje nema ništa nego deset svojih prstiju i zato treba u prvom redu njega zaštititi i njemu najviše pomoći. Naše radničko zakonodavstvo nažalost daje svu izvršnu vlast u tom pogledu u ruke središnje uprave u Beogradu. Naše radničko zakonodavstvo nastalo je pod uplivom međunarodnih ugovora o miru i imade više odredaba, koje se međutim u život ne provode u cijelosti. Mi, oblasna samouprava, nemamo sredstava zakonskih da centralnu vlast prisilimo na izvršavanje tih propisa, i tako nam je onemogućeno da surađujemo kod provođenja najvažnijih odredaba radničkog zakonodavstva.

Zato smo se morali ograničiti na davanje pomoći nezaposlenima i nemoćnim radnicima i njihovim obiteljima. Iza radništva ovom gospodarskom krizom najosjetljivije je pogođeno seljaštvo. Uslijed slabe rentabilnosti seljačkog gospodarstva naš je seljački svijet već prije rata selio u Sjevernu Američku Uniju, da zaradom i prištednjom u Americi podigne zaostalo gospodarstvo u domovini. Prvim iseljenicima bio je život u Americi težak, jer nisu poznavali tamošnjega jezika i običaja i uopće tamošnjih životnih prilika. Međutim svi oni, koji su kasnije u Ameriku dolazili, imali su tamo ili svoje rođake ili suseljane, pa su se ondje laganije snalazili. Kad su pak naše kolonije u Americi postale brojnije, stvarala su se naša prosvjetna društva i udruženja za međusobno osiguranje, koja su bila našim iseljenicima na pomoć i spašavale ih od tuđinskog izrabljivanja. Imigracijskim poslijeratnim zakonom

onemogućeno je slobodno useljavanje našem svijetu u Američku Uniju. I zato, kad se pojavila teška gospodarska kriza, počeo se naš seljački svijet seliti u Kanadu, Južnu Ameriku pak i u Australiju, i to u krajeve, gdje ne pozna prilika, a gdje uslijed toga bude najbezobzirnije izrabljivan. Najveća je opasnost kod takvog iseljavanja u tom, što se ne sele samo muškarci da prištene za porodicu koja je ostala na domu, kako je to redovito bilo prije rata, nego se najčešće sele s obiteljima, i gube u tuđinskom moru, bez obzira na to što su bezobzirno izrabljivani...

Nadzor sastojati će u tom, da se ispita gdje su najpovoljnije prilike za iseljavanje i da se tamo upućuje naše iseljenike, a zaštita sastojati će se u tome, da se Odbor brine da budu u takovim krajevima postavljeni naši diplomatski predstavnici. Iseljenička statistika za prošlu godinu pokazuje žalosne podatke prema kojima se u prošloj godini iselilo preko 10.000 osoba iz naše države u prekomorske krajeve, od toga preko jedna polovina pada na hrvatske krajeve, a od te polovice najveći postotak na našu oblast. Iz izvještaja predstojnika Odjela za narodno zdravlje vidjeli smo, da mi u kotarevima naše oblasti prema predratnim godinama nemamo porast već nazadak pučanstva. Ako dozvolimo, da uz taj nazadak odlazi svake godine nekoliko zrelih muškaraca u prekomorske zemlje, i da se ondje odnaroduje, kroz par godina osjetit će se za nas Hrvate kao maleni narod osjetljivi narodni gubitak. Zato je potrebno, da koliko god je moguće sprečavamo to iseljavanje seljaštva u tuđinu, omogućujući mu unutrašnjom kolonizacijom iz gusto naseljenih gospodarskih pasivnih krajeva preseljavanje u rjeđe naseljene, a gospodarski jače, dijelove naše domovine.»

NASTANAK SELJAČKO-DEMOKRATSKE KOALICIJE

Svetozar Pribićević se nadao da će njegova Samostalna demokratska stranka, prigodom izbora za Narodnu skupštinu, koji su se održali 11. rujna 1927., porasti na račun radikala, no prevario se. Da ne ostane posve osamljen pokušao je ujedinjenje s Demokratskom strankom, ali je naišao na otpor. Zato se okrenuo seljačkoj stranci Stjepanu Radiću. Dana 4. listopada 1927. Radić je otišao u klub Samostalne demokratske stranke i ostvario dogovor. Kasnije je ostvaren protokol o sporazumu Samostalne demokratske stranke (SDS) i Hrvatske seljačke stranke (HSS) kojim je 10. studenoga 1927. stvorena Seljačko-demokratska koalicija. Donosimo tekst sporazuma:

«Klubovi HSS i SDS u zajednici sa Zemljoradničkim klubom podnijeli su klubu Demokratske zajednice prijedlog za ujedinjenje cjelokupne demokracije u jedan zastupnički klub. Pošto je taj prijedlog za sada samo načelno primljen, a iz razloga političke taktike nije proveden, to se oba kluba – HSS i SDS – udružuju u Seljačko demokratsku koaliciju (SDK), da učine prvi veliki korak ujedinjenju demokracije, a na programu, sadržanom u spomenutom prijedlogu, koji je 22. listopada 1927. činjen Demokratskoj zajednici.

Organ Seljačko-demokratske koalicije jest «Klub seljačko-demokratske koalicije», koji će sjednice održati jedan put mjesečno. Na tim će sjednicama izmjenice predsjedati sadašnji predsjednici obaju koaliranih klubova. Oni su istodobno i vođe Seljačko-demokratske koalicije...

Seljačko-demokratska koalicija može ući samo u takvu vladu, koja će značiti promjenu današnjeg političkog sistema u duhu demokracije, parlamentarizma i ravnopravnosti. Oba se kluba SDK obvezuju, da jedan bez drugoga neće ići ni u kakvu vladu.»

PISMO RANJENOM STJEPANU RADIĆU

Mate Drinković (1868.-1931.) liječnik i političar pisao je Stjepanu Radiću neposredno nakon atentata. Drinković je bio jedan od prvaka dalmatinskih pravaša i zastupnik u Dalmatinskom saboru, a 1914. je bio uhićen zbog svog izrazitog antiaustrijskog stava i zatvoren u Mariboru. U vlasti Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu je bio povjerenik za narodnu obranu. Organizirao je obranu Međimurja, bio je član privremenog narodnog predstavništva te ministar 1920.-1921. i 1924.-1925. kao i prvak Hrvatske zajednice i član predsjedništva Hrvatskog Bloka. On u lipanjskom atentatu ranjenom S. Radiću piše u pismu od 12. srpnja 1928. doslovno piše:

«Dragi Stipa!
Radujem se da si u podpunom ozdravljenju, i bilo bi mi veoma dragi da Ti osobno čestitam, nu, kako po novinama vidim, tvoje je vrijeme zaokupljeno tolikom navalom posjeta i posala, da sam, u želji da Ti nesmetam, izabrao ovaj put, da Ti moja čuvstva i priobćim.

Veseli me dakle da si čudom izbjegao strahovitom zločinačkom razbojstvu i radujem se sa ostalim Hrvatima, da ćeš, nakon pretrpljenih muka, opeta zdrav moći posvetiti Tvoje sile pobjedi pravedne stvari našega naroda, zaskočenoga u državi, koju su od davnine najveći narodni umovi želili i za nju radili. A pobjeda hrvatske stvari, koja je i cijele državne zajednice, može biti i brza i sigurna. Jer čim je hrvatsko seljaštvo sa hrvatskim gradjanstvom u jednom cilju sljubljeno, i djelo njihovo valjalo bi da bude – a to Ti možeš učiniti – skupno i nepobjedivo.

Ovo je moja vruća želja i molba, što Te molim da primiš, kako Ti i šaljem od srdca, uz iskreni pozdrav

Dr. M. Drinković.

Zagreb 12 Srpnja 1928»

ZAGREBAČKE PUNKTACIJE

Svetozar Pribićević se od 1931. nalazio u inozemstvu kao politički emigrant pa su pristaše Samostalne demokratske stranke često kontaktirali Vladka Mačeka te ga u Pribićevićevoj odsutnosti doživljavali kao svog predsjednika, jer je on bio supredsjednik Seljačko-demokratske koalicije (kao predsjednik HSS-a nakon smrti Stjepana Radića). Članovi HSS-a i SDS-a su smatrali da bi zamrli politički život trebalo oživjeti. Maček je početkom studenoga 1932. u Zagrebu sazvao sastanak istaknutih članova HSS-a i SDS-a. Ante Trumbić je 7. studenog 1932. došao k Mačeku s tekstrom, kojem su njih dvojica dali konačni oblik. Taj je tekst poznat kao Zagrebačke punktacije, a donosimo ga u cijelosti:

«1. Stoeći na principu demokracije smatramo narodni suverenitet stožerom svake državne organizacije i narod sam jednim i isključivim izvorom svakoga političkog suvereniteta i svake javne vlasti.

2. Budući da je seljaštvo kao kolektivni pojам nosilac svake narodne kulture, ekonomskog života, društvene konstrukcije (zgrade) i moralne vrijednosti, a sačinjava i ogromnu većinu naroda, stoga seljaštvo mora biti temeljem organizacije našega sveukupnog života.

3. Konstatiramo činjenicu, da srbijanska hegemonija, koja se već od početka nametnula Hrvatskoj i svim naši zemljama s ove strane Save, Drine i Dunava, svojom nesposobnošću pomoći nasilja i nemoralnih metoda, držeći u svojoj ruci svu državnu vlast, djeluje destruktivno, uništavajući moralne vrijednosti, sve naše napredne ustanove i tekovine, materijalnu imovinu naroda, pa i njegov duhovni mir. To je stanje postiglo vrhunac pod absolutističkim režimom od 6. I. 1929., koji je, pojačavši tu hegemoniju sa svim njenim kobnim posljedicama, još ukinuo i gradjanske i političke slobode.

4. Na temelju ovako teškoga iskustva dolazimo do neizbjegnog zaključka, da je, vraćajući se na godinu 1918. kao ishodnu točku, prijeka potreba povesti odlučnu i što bolje organiziranu borbu protiv te hegemonije sa ciljem, da se ona odstrani iz svih naših krajeva tako, da se ukloni iz ovih svaka vlasti i upliv te hegemonije sa svim njezinim predstanicima.

5. Na toj prepostavci samo se može pristupiti k novom uredjenju državne zajednice, koja će, neupuštajući se u ovom času u detaljno razrađivanje te osnove, imati u načelu za podlogu misao, da ta zajednica, isključujući prevlast jednoga ili više njenih članova nad ostalima, mora biti asocijacija (udruženje) interesa, osnovana na slobodnoj volji njenih članova, tako, da svaki član u svojoj zemlji, kao i svi udruženi u zajedničkom saradjivanju na poslovima općeg interesa zajednice, koji će se sporazumno utvrditi, budu mogli osigurati i posebne i skupne interese, te zajamčiti napredak i procvat moralnog i materijalnog života naroda Srpskog, naroda Hrvatskoga i naroda Slovenskoga. Posebni interesi inojezičnih manjina podpuno će se zajamčiti.

Dr. Vladko Maček, Sava N. Kosanović, dr. Hinko Krizman, Josip Predavec, dr. Juraj Šutej, dr. Ante Trumbić, Većeslav Vilder, dr. Mile Budak, dr. Dušan Bošković i prota Dušan Kecmanović»

GOSPODARSKE I DRUŠTVENE PRILIKE JEDNOGA HRVATSKOG SELA

Seljak Ignac Kolarek, iz podravskog sela Peteranec opisuje tamošnje gospodarske i društvene prilike 1929. godine. Njegove zapise donosimo u izvornom obliku kako su bili napisani:

«Sama općina Peteranec obuhvaća 4700 rali gospodarske površine, a narod se zanima poljodjelstvom. Većinom imade svaka obitelj svoju vlastitu kuću, no imade i bezkućnika koji su se iz raznih krajeva naše domovine u posljednjem deset godištu nastavili u Peterancu kao zgodnom mjestu za polaz na svako dnevni rad u kemičku tvornicu «Danica». Domaćih prosjaka neima. Stradalnicima, slijepima i kljastima te nesposobnim za privredu a bez imetka, daje potporu upravna općina...»

Imučtvene prilike polodjelca nisu posve jednake, jer neki imadu jedva ral-dvije zemlje, dok velika većina posjeduje prosječno 10-12 rali a tek rijetki pojedinci preko toga. Opreke u načinu života između jednih i drugih tako rekuć neima. Svi su marljivi i štedljivi do skrajnih granica mogućnosti, pa upravo ta marljivost i štedljivost jest donijela lozinku o bogatstvu Podравine, a u istinu kad nebi tog dvojeg bilo, bilo bi pučanstvo ovog podravskog kraja izvrženo oskudici. Ali kad se još u noćnoj tmini na posao diže i tek opeta u noćnoj tmini na počinak leže te danomice marljivim nastojanjem u ovoj teškoj Podravskoj zemlji neprekidno ruje a i štedi, jest konačni

uspjeh dobar, tim više, što se narod bavi mješovitom kulturom i tako sve članove obitelji uposluje.

Krave i svinje tjeraju se na pašu, doćim se konji a i ono rogato blago koje vozi, hrane u staji. Konji su većinom križane belgijske pasmine, a krave uz neznatan broj čistokrvnih simenthalka, pretežno križančad simenthalska i pincgavska.

Što se tiče ogrijeva, taj je previše udalje, te za jedan voz drva zadangubi se cio dan. Doduše tik samog mjesta Peteranca nalazi se kakovih 500 jutara šume, ali većinom hrastove branjevine za sjeću nedorasle. Pojedinci kupuju kruh, nu pretežni dio imade svog vlastitog od žetve do žetve.

Pučanstvo se bavi sa svim granama gospodarstva. Sije pšenicu, raž, ječam, zob, kukuruzu, djetelinu, grahovicu, proso i heljdu. Uzgaja i krumpir te kravsku repu. Uzgaja konje, krave i svinje.

Prije sloma pokojne monarhije, cvao je u ovom kraju izvoz ždrebadi teške pasmine u susjednu Ugarsku, te su konjogojci svake godine lijepi utržak polučili, - nu nakon prijeloma jest izvoz propao tako, da se danas najbolji egzemplari muške ždrebadi uz ruglo cijene eksportiraju u talijanske klaonice, apa prema tome volja za uzgojem ždrebadi u naroda postaje sve slabija. Usljed nesretne svinjske bolesti spao je također uzgoj svinja na minimum, pa se uzgaja samo toliko, koliko je nužno potrebno za pokriće kućne potrebe.

Najveći mar polaže danas Peterančanin na uzgoj stoke, od koje dobiveno mlijeko danomice nosi na mljekarska sabirališta, koja dnevno saberu u samom Peterancu oko 700-800 litara mlijeka, pa im to odasljano mlijeko odbacuje godišnje oko pol milijuna dinara.

Što se pako tiće samog peradarstva jest isto također na velikoj visini jer samo prodajom suviška jaja dolazi u Peteranec godimice oko dvijesto pedeset hiljada dinara ne računajući ovamo prodanu raznovrsnu perad.

Peterančani imadu i svoje vlastite vinograde, no isti su udaljeni oko sat i pol hoda od Peterenaca a nalaze se na Bilo-gori lijevo i desno od grada Koprivnice. U zadnjih sedam do osam godina nasađeno je pokraj samog mjesta oko 16 rali ali samo izravno rodeće loze, koja ne treba brdoviti položaj već takorekuć i u močvari raste i svoj bogati prirod donaša. Vino većinom ne prodaju, već za vlastitu potrabu upotrebljuju.

Kada se voziš u ljetno doba željeznicom od Gjekenješa, koja prolazi u udaljenosti od pol kilometra pokraj Peteranca prema Koprivnici i Zagrebu, ne možeš Peteranec ni uočiti, jer je sav u šumi voćaka. Jedino sve voćke natkriljuje toranj župske crkve Sv. Petra i Pavla te jednokatna općinska zgrada, koju su u doba graničarskog batinjanja načinile besplatno marljive graničarske ruke.

Sve grane voćarstva ovdje uspjevaju, nu najviše se uzgajaju jabuke i šljive. Voće se vrlo slabo izvozi, jer ga pučanstvo samo upotrebljuje. Nedozrelo a otpalo voće sabire se i preša ocat, a zrelo nešto malo suši u peći za postne dane, pravi voćno vino i rakiju, doćim kasne vrsti spremi za zimski potrošak.

Što se tiće samog obrađivanja zemlje ulaže pučanstvo u isto vrlo mnogo mara i truda. Rabi željezne plugove i brane, okapaće i ogrtaće za kukuruzu, sijalice za sitne žitarice te motorna mlatila za mlaćenje žita. Umjetno gnojivo bilo se već prilično raširilo, no otkako je umjetnim načinom po samoj državi cijena gnojiva podignuta, ne rabi se toliko koliko bi se u drugih prilika rabilo.

Pokraj Sokolskog i Vatrogasnog Društva postoji u Peterancu školska knjižnica i Hrvatska čitaonica a pučanstvo drži i priličan broj tijednih novina. Imademo i

Hrvatsku seljačku zadrugu koja od 520 gospodara imade njih 290 u svojoj sredini. Ista se bavi nabavom i prodajom najnužnijih potrebnih kućanskih artikala, polodjelskih strojeva, izdanjem zajmova te primanjem uložka. Prije tri godine uvedena je kod ov zadruge dobrovoljna sitna štednja, koja je do danas donela u zdadrugu okruglih 100.000 dinara sitne štednje...»

NAJAVAŽNIJI SOCIJALNI POSAO: KOLONIZACIJA

Seljačka književnica Mara Matočec (1885.-1967.) osim književnim bavila se i prosvjetnim te političkim radom među hrvatskim seljaštvom. Među njenim političkim radovima posebnu je pozornost posvetila hrvatskim kolonistima i propagirala kolonizaciju stanovništva iz siromašnih u bogatije krajeve, čime bi se ojačala gospodarska snaga hrvatskih krajeva.

www.crohis.com

«Ove godine (1937.) u mjesecu ožujku bila sam u Dalmaciji. Vidjela sam ljepotu mora i primorja dalmatinskog. Ali narodni zastupnik Paško Kaliterna reće mi: «Ne budeš ti gledala samo ljepota, nego ajde da vidiš i biedu. Idemo malo u Zagoru dalmatinsku. Ja se osupnuh, kad vidjeh, kako živi naš – od nekih nazivan: dragi – seljak. To je strašan život na ovom kamenu. A istom stare žene, naše seljačke žene. O Bože moj, Bože. Zar se to ne može popraviti? Zar nema pomoći tomu narodu? Zar da samo čekaju, kad im braća iz boljih krajeva što pošalju. Jadno je to. Zar u našoj bogatoj zemlji imati prosjake? Pomoći osoviti na noge. Ali kako? Velika pitanja, a i veliki odgovori.

Poslije sam bila u okolini Vinkovaca. Tu je opet sve poprečno bogato. Ne velim: svaka kuća. Ali većina kuća. Dobra je zemlja, marljiv narod. Zašla sam u

mnoge domove. Kuće zidanice, ali u dvoru trava – a kod nas se u Podravini zamjera, gdje je u dvoru trava – samo staza do kuće i hodnika. Ne svuda, kod nekih. Ni djece, ni junadi, ni peradi. A vidi se imućtvo. Steglo me oko srdca. Nađem negdje samo muža, negdje samo ženu? Što, zar biela kuga? – pomislim. G. Župnik mi reče, da je u njegovoj župi mnogo kuća, na kojima će se za par godina zatvoriti sasma vrata. Nije svagdje ni biela kuga. Sušica. Mnogo je i ona pokosila. Pitala sam dra Sremca, što je uzrok sušice. On mi reče: «Jedan ju dobije, a ne čuva druge». Pa kako da se očuva narod? I opet – prosvjeta. A tko će namjestiti te zidanice. Tko će pokupovati te krasne zemlje? Tuđinci. A naša su djeca gladna. Čekaju, kad im bogatiji krajevi pošalju. A zar je to dosta? To je malo... A raditi hoće... A šta? Gdje?

Držala sam predavanje, pa sam nešto spomenula i o kolonizaciji, ne bi li ih potakla na zadrugu «Zemlja», koja je osnovana u Zagrebu... Pokojni veliki kolonizator dr. Đuro Basariček uvek je govorio: Čija je zemlja, onoga je i domovina. I zbilja. Makar budemo dan i noć vješali zastave, makar uvek pjevali «Još Hrvatska ni propala», taj će narod stradati od glada i jada. Jer samo dok bude Hrvata, bit će i Hrvatske. Ali kako to urediti, kako olakšati, da oni, koji nemaju zemlju dođe i kupe tamo, gdje je ima. Putem kolonizacije ili preseljavanja. A kolonizaciju moraju voditi ljudi sposobni za to.»

NASTANAK BANOVINE HRVATSKE PREMA MAČEKOVIM «MEMOARIMA»

Vladko Maček, predsjednik HSS-a i vođa opozicije započeo je u travnju 1939. pregovore sa srpskim političarom Dragišom Cvetkovićem koji su završili u 26.

kolovoza 1939. potpisivanjem sporazuma između njih. Time je uspostavljena nova vlada u kojoj je predsjednik bio Dragiša Cvetković, a potpredsjednik Vladko Maček. Uspostavljena je i Banovina Hrvatska na čelu s banom Ivanom Šubašićem. O pregovorima je Vladko Maček napisao u svojim «Memoarima»:

«Prema tom sporazumu osniva se posebna banovina pod nazivom Banovina Hrvatska. Sastoji se iz teritorija koji smo, kako sam već spomenuo, Cvetković i ja još u Vukovoj Gorici ustanovnili. Dobiva posebni hrvatski parlament (sabor), koji je uz kraljevu sankciju isključivo kompetentan za donošenje sviju autonomnih zakona, te svoju autonomnu vladu, kojoj je na čelu ban imenovan po kralju, i to ne uz supotpis predsjednika zajedničke vlade nego uz svoj vlastiti supotpis, i koji je odgovoran jedino Hrvatskom saboru. Kao autonomni poslovi Banovine Hrvatske ustanovljeni su poslovi uprave, pravosuđa, školstva, socijalne politike, narodnog gospodarstva, šumarstva i rudarstva, građevina te zdravstva. Kao zajednički poslovi pridržani su centralnom parlamentu i centralnoj vradi vanjski poslovi uključivši vanjsku trgovinu, poslovi vojnički, pošta i željeznica te neke važnije ceste, naročito cesta Beograd-Zagreb-Sušak. Izrijekom je bilo spomenuto da se autonomija Hrvatske može proširiti prenošenjem «i drugih poslova» iz zajedničkih poslova u autonomne, ali se ne može suživati bez pristanka Hrvatskog sabora.

Što se tiče financija, to je, kako je sporazum pravljen usred budžetske godine, određeno da će budžetske potrebe biti pokrivene do konca ožujka 1940. iz državnog budžeta, a do nove budžetske godine, tj. do 1. travnja, ustanoviti će se posebno koji prihodi idu u budžet banovinski, a koji u budžet državni. Naročito smo se dugo natezali o žandarmeriji, koja je bila sastavni dio vojske. Zahtijevao sam uporno da se žandarmerija za Banovinu Hrvatsku izluči iz vojničke kompetencije i posve preda pod

kompetenciju bana. To onaj čas nije išlo, pa smo se konačno sporazumjeli da će žandarmerija i dalje ostati pod disciplinskom vlašću vojske, ali će u svojoj djelatnosti biti isključivo podvrgnuta banu Banovine Hrvatske.»

ROMANTIČNI OPIS SVAKODNEVICE SELA

Seoski liječnik (kasniji sveučilišni profesor) Pavao Tomašić (1899.-1987.) u svom novinskom članku "Kroz podravska sela" (1930.) na romantični način ocrtava socijalne prilike i svakodnevni život podravskog sela Drnje:

"Drnje je jedno od najstarijih mjesta srednje Podравine, i zbog toga ne pokazuje nikakove pravilnosti izgradnje. Dugih pravilnih ulica gdje se kuće redaju, kao zrnca u krunici - nema. Sve je raštrkano i pobacano, kao da ih je ogromna ruka zasijala. Dok gradovi čeznu za parkovima i šetalištima, ovo malao mjesto imade u svojoj sredini jedan lijepi park. Ne od platana i kestenova, kao gradovi ! Taj park je priroda zasadila onim našim drveto, koji je tolikim slikarima dalo inspiracije za najljepše slike, a pjesnicima za najtoplje stihove... Vrbe, čine taj pašnjak - dranjanskim parkom ! Pašnjaci i vrbe - to su naša sela... Jedan starac, koji je pod vrbama kraj tog potoka posijedio, ovako tumači ljepotu svog gnijezda. 'Drnje je, - kaže on - kao mala Budimpešta ! U sredini je potok, s jedne strane Drnje, a s druge strane Botovo. Baš kao Budim i Pešta'... Obrađivanjem zemlje bavi se narod u Drnju, kao i u drugim podravskim selima. Uz to nalaze mnogi zarade kod željeznice, zatim na šljunkari, koja je sa 'Šodericom' postala dosta znamenita. Dok druga mjesta živu isključivo od zemljoradnje, Drnje naliči više građanskom (purgerskom) životu. Rezultat je to pomanjkanja zemlje... Već u predvečerje blagdana ulice se počiste,

dvorišta se pospreme, i onda - Zdrava - Marija sa najvećim zvonom, koje dostojanstveno ukazuje na dolazak svetkovine. A nedjelja ili blagdan su obilježeni: nedjeljnim mirom, crkvom, nedjeljnijim haljinama i fizionomijama iz kojih se odrazuje sreća... Dan se bio posve ugasio večernje pozdravljenje, koje imade subotama onaj blagdanski štimung, koji se može osjetiti samo na selu, bilo je utihnulo... Stare lipe kod crkve bile su još u cvatu, i njihov miris napunio je sav onaj kraj. Potok je sanljivo klokotao..."

www.crohis.com